

*Федосова К.В., здобувач ННВЦ НУЦЗУ, м. Харків,
ORCID 0009-0003-5740-4305*

*Fedosova K., Postgraduate student of the Educational, Research and
Production Center, National University of Civil Protection of Ukraine, Kharkiv*

МЕХАНІЗМИ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ В ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ

MECHANISMS FOR THE FORMATION AND IMPLEMENTATION OF STATE POLICY IN THE SPHERE OF ENSURING ECONOMIC SECURITY IN FOREIGN COUNTRIES

У статті розглядаються особливості формування та реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки в різних країнах світу. Визначено результативність та ефективність механізмів формування та реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки за кордоном. Окреслено напрями удосконалення державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки України з урахуванням існуючого зарубіжного досвіду.

***Ключові слова:** механізми державного управління, державна політика, економічна безпека, механізми формування та реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки.*

The article examines the peculiarities of the formation and implementation of state policy in the sphere of ensuring economic security in different countries of the world. The effectiveness and efficiency of mechanisms for the formation and implementation of state policy in the field of ensuring economic security abroad have been determined. Directions for improving state policy in the sphere of ensuring economic security of Ukraine are outlined, taking into account the existing foreign experience.

***Key words:** mechanisms of state administration, state policy, economic security, mechanisms of formation and implementation of state policy in the sphere of ensuring economic security.*

Постановка проблеми. Глобальний розвиток в сучасних умовах відбувається на тлі нових загроз національній безпеці багатьох країн світу, в тому числі в економічній сфері. Тобто у міжнародних відносинах не знижується роль фактору сили, а, відтак, необхідність забезпечення націо-

нальної безпеки, в тому числі економічної її складової, стрімко зростає.

Процесу забезпечення необхідного рівня економічної безпеки будь-якої країни світу притаманна своя специфіка, яка пов'язана з різними історичними, політичними, географічними, ментальними та іншими факторами, які сформували особливості їх розвитку в довгостроковій перспективі, і має на меті протидіяти існуючим викликам та ризикам сьогодення в економічній сфері. Зрозуміло, що зазначені особливості вимагають від кожної країни відповідного реагування на виклики та ризики економічного характеру шляхом формування та реалізації відповідної державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розгляду особливостей формування та реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави присвятили свої публікації такі науковці, як Базилюк Я., Гриценко А., Денисенко М., Колісніченко П., Лекарь С., Орлик В., Carsrud A., Clute R. та інші [1; 2; 3; 4; 6; 7; 10; 11].

Однак чимало питань стосовно можливостей запровадження в Україні існуючого передового світового досвіду формування та реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки залишаються недостатньо дослідженими.

Постановка завдання. Метою статті є визначення механізмів формування та реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки в зарубіжних країнах світу з метою удосконалення державної політики у зазначеній сфері в Україні.

Виклад основного матеріалу. Формування та реалізації відповідної державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки дозволило розвинутим країнам світу досягти значних успіхів у захисті своїх національних інтересів в економічній сфері.

Враховуючи це, доцільним є вивчення зарубіжного досвіду щодо основних концептуальних положень державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки провідних країн світу з метою формування сучасної стратегії економічної безпеки України, що особливо актуально в умовах російської військової агресії проти нашої держави.

Адже діюча «Стратегія економічної безпеки України до 2025 року» [5] була прийнята ще у довоєнному 2021 р., а тому не враховує сучасні виклики і ризики в умовах запровадженого 24 лютого 2022 р. в країні воєнного стану [1].

Це потребує розробки та прийняття нового стратегічного документу у зазначеній сфері, який враховуватиме існуючі реалії сьогодення та досвід провідних країн світу у питаннях забезпечення власної економічної безпеки.

Слід зазначити, що державна політика забезпечення економічної без-

пеки в зарубіжних країнах не завжди існує відокремлено, і досить часто вона є частиною політики забезпечення національної безпеки, а також може набувати форми державної політики економічного розвитку. Окрім того, на її зміст впливають різні теоретико-методологічні підходи в тій чи іншій державі до сутності та змісту поняття «економічна безпека» та до розв'язання проблеми забезпечення економічної безпеки країни.

Тому проаналізуємо особливості формування та реалізації державної політики у сфері забезпечення національної безпеки, економічного розвитку тощо зарубіжних країн в тій частині, яка має безпосереднє відношення до державної політики забезпечення економічної безпеки.

Ідея сутності та змісту наукової дефініції «економічна безпека» виникла та сформувалася у Сполучених Штатах Америки, а потім отримала поширення в Європі. На початку ХХІ ст. сутність економічної безпеки дещо змінилася, втративши характер основного елемента національної безпеки, що знайшло своє відображення у реалізованій в провідних державах політиці забезпечення економічної безпеки [7].

Так, наприклад, у США підхід до вирішення проблеми забезпечення економічної безпеки сьогодні відповідає концепції, коли в основі системи національної безпеки лежить військова міць, а економічний елемент розглядається у межах можливості досягнення військової переваги.

В підтвердження цієї тези, зазначаємо, що Адміністрація США 12 жовтня 2022 р. представила нову Стратегію національної безпеки США (National Security Strategy of The United States of America), в якій було акцентовано увагу на двох фундаментальних стратегічних викликах: конкуренції між великими державами за формування майбутнього міжнародного порядку й транснаціональних спільних загрозах (shared threats) – це, зокрема, зміна клімату, загроза продовольчій безпеці, інфекційні захворювання, тероризм, дефіцит енергії, інфляція тощо. При цьому свої зусилля США зосереджуватимуть на трьох напрямках: інвестуванні в основні джерела сили Сполучених Штатів (Underlying Sources of U.S. Strength); співпраці із союзниками та партнерами для посилення колективного впливу на формування глобального стратегічного середовища й вирішення спільних проблем; модернізації та зміцненні американської армії відповідно до вимог епохи стратегічної конкуренції [4].

Владні структури США вважають, що існуючі глобальні виклики вимагають потужних внутрішніх інвестицій, які одночасно посилюватимуть стійкість держави та зміцнюватимуть зовнішні конкурентні переваги. Необхідним є об'єднання інноваційних зусиль приватного бізнесу зі стратегічними державними інвестиціями у ключові сектори економіки, а також створення й захист ланцюгів постачань, особливо в критично важливих технологічних галузях [4].

Отже, саме вплив науково-технічного прогресу, що все більшою мірою є визначальним у виробничій діяльності, а також у повсякденному житті суспільства, все більше враховується в державній політиці забезпечення економічної безпеки США.

Тобто, у державній політиці США, як пріоритетний напрям економічного розвитку визначається розвиток галузей, пов'язаних зі знаннями та новими технологіями, а саме: США повинні гарантувати наявність найбільш кваліфікованої робочої сили у світі, мати приватний сектор, який сприяє впровадженню нововведень, громадяни та підприємства повинні отримати вільний доступ до охорони здоров'я, щоб конкурувати у об'єднаній економічній системі. США повинні удосконалювати способи використання енергії, досягаючи різноманітності у постачанні, вкладаючи капітал в інновації та екологічно чисті енергетичні технології» [7].

Слід зазначити, що інновації та інвестиції на сучасному етапі глобального розвитку тією чи іншою мірою характеризують державну політику забезпечення економічної безпеки будь-якої держави світу, особливо це стосується розвинутих країн.

Окрім того, існує ще один елемент, властивий державній політиці забезпечення економічної безпеки кожної держави, яка обрала демократичний шлях розвитку, - пріоритетність інтересів суспільства та окремих громадян. Навіть якщо при реалізації політики ці інтереси враховуються не повною мірою, при визначенні цілей та завдань розвитку наголошується на необхідності створення умов для благополуччя та забезпечення гідного рівня життя населення країни.

Так, наприклад, у стратегії національної безпеки США народ проголошується найбільшим надбанням Америки і наголошується на необхідності гарантій розвитку економіки таким чином, щоб вона служила двигуном можливостей для американського народу [7].

У Великій Британії державна політика значною мірою орієнтована на національні інтереси на протигагу регіональним. Також в цій країні (як і у державній політиці США) простежується тісний зв'язок економічної та військової (оборонної) політики. А пріоритетним національним інтересом визначається інтерес суспільного господарства [2].

В умовах європейської інтеграції України для розуміння загальних теоретико-методологічних засад, механізмів та інструментів формування та реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки необхідно ознайомитися з відповідними концепціями держав-членів ЄС, які мають свої особливості.

Переходячи до аналізу державної політики забезпечення економічної безпеки держав – членів ЄС, слід зазначити, що загальноєвропейський підхід до цієї проблематики полягає у необхідності не тільки розробки

власної державної політики забезпечення економічної безпеки та формування власного підходу до визначення пріоритетів та способів досягнення відповідних цілей, а й узгодження зазначеної політики з політикою держав-партнерів так, щоб економічна політика в межах ЄС була не набором розрізнених елементів, а єдиною і цільною. При цьому національні інтереси окремих держав співдружності мають поєднуватися і не суперечити загальносоюзним інтересам. Саме такий підхід до політики забезпечення економічної безпеки дозволяє ЄС (та окремим його членам) займати провідне місце на світовій арені та дозволяє активно впливати на загальносвітові економічні процеси [6].

Країни ЄС при формуванні моделі державної політики забезпечення економічної безпеки за основу беруть рівень конкурентоспроможності власної економіки та рівень її інтегрованості у глобальну економічну систему. Особливого значення країни Євросоюзу приділяють саме інтеграції разом із питаннями забезпечення певного рівня конкурентоспроможності, а саме, досягнення високого рівня інтеграції для забезпечення високого рівня власної конкурентоспроможності. Унікальність можливостей держав-членів ЄС у досягненні визначених цілей полягає в тому, що, часто володіючи відносно незначним потенціалом, маючи обмежені ресурси, однак об'єднавшись в ЄС, вони істотно розширили свої можливості за рахунок партнерів по співдружності. Подібний підхід став передумовою того, що було створено значну кількість державних установ, діяльність яких націлена на захист регіональних інтересів і розвиток на цій основі інтеграційних процесів [8].

Однак, вищезазначене не означає, що в ЄС діє єдина політика забезпечення економічної безпеки, а окремі держави-члени не мають власного бачення способів захисту національних інтересів в економічній сфері. Безумовно, кожна з них має власну політику забезпечення економічної безпеки, особливості яких доцільно розглянути докладніше з метою виявлення тих елементів, що дозволяють державам, які мають значні відмінності в економіках, бути конкурентоспроможними. Ці особливості надзвичайно важливо виокремити та використовувати в Україні з метою формування та реалізації державної політики забезпечення економічної безпеки в умовах європейської інтеграції.

Так, у Німеччині відсутній будь-який законодавчий акт, в якому було б закріплено основи державної політики забезпечення економічної безпеки (що, однак, не заважає Німеччині бути однією з найбільш успішних та економічно потужних держав не тільки ЄС, а й світу). При цьому вся чинна система законодавства країни формує систему економічної безпеки за допомогою наявності відповідних елементів у кожному нормативно-правовому чи законодавчому акті [11].

У Франції також головним документом, що регламентує процес та параметри захисту національних економічних інтересів, є не стратегія, а Закон «Про національну безпеку». Тобто має місце відмінність такого підходу від традиційного європейського, який майже всі питання економічної безпеки зводить до підвищення конкурентоспроможності. У Франції ж економічну безпеку асоціюють із національним добробутом та можливістю подальшого розвитку потенціалу економіки. При цьому особливе значення надається можливості збереження самостійності у зовнішньоекономічній політиці та зниженню залежності від глобальної економічної системи всупереч інтеграційним настроям ЄС [3]. Зазначений підхід можна пояснити необхідністю зниження економічних ризиків, пов'язаних з інтеграційними процесами, і певною мірою відображає специфіку та проблемність формування регіональної політики економічної безпеки.

Державна політика забезпечення економічної безпеки в Італії передбачає використання переваг інтеграції з метою зовнішньоекономічної експансії товарів та послуг іспанських суб'єктів господарювання, тобто наголос робиться не стільки на внутрішній, як на зовнішній ринок, в першу чергу країн-членів Європейського Союзу.

Найбільш суттєво інтеграційна складова представлена у державній політиці забезпечення економічної безпеки Іспанії, яка розглядає економіку країни саме у контексті її інтеграції до ЄС. Тому в цій країні створено сприятливі умови для співробітництва, що проявляється насамперед у формуванні гнучкої законодавчої бази, що дозволяє підлаштовуватися країні під особливості економічного розвитку співдружності (регіональних партнерів). Разом з цим державною політикою забезпечення економічної безпеки Іспанії передбачено суворий контроль за її реалізацією та є чітко регламентований розподіл повноважень між відомствами та організаціями. Крім того, загальні положення державної політики забезпечення економічної безпеки країни доповнюються короткостроковими програмами економічного розвитку, які приймаються на кожному новому етапі з урахуванням визначених у межах визначеної політики пріоритетів.

Низка європейських країн, таких як Бельгія, Данія, Нідерланди, Люксембург спрямували свою державну політику забезпечення економічної безпеки у напрямку створення умов для сталого зростання економіки та на її модернізацію для забезпечення відповідності умовам міжнародної конкуренції. Основною метою цих країн є формування економічної спеціалізації для підвищення власної ефективності та трансформація структури економіки відповідно до умов міжнародної конкуренції. Зазначений державний підхід пояснюється тим, що економіки цих країн не здатні суттєво впливати на світову економічну систему, а тому вони змушені підлаштовуватися під діяльність глобальних економічних лідерів [10].

Слід зазначити, що аналіз державної політики забезпечення економічної безпеки вищенаведених європейських країн свідчить про важливість та необхідність інтеграції, однак у цьому випадку потрібно враховувати можливі загрози, які виникають саме під впливом всебічної інтеграції. Адже інколи економічна інтеграція може негативно впливати на таку важливу складову забезпечення економічної безпеки держави, як економічна незалежність. Звісно, не можна стверджувати, що інтеграція знижує рівень економічної безпеки, тим більше що інтеграційні процеси – об'єктивна реальність сучасної глобальної економіки.

Тому, на наш погляд, Україна, в тому числі в умовах європейської інтеграції має самостійно визначати, який рівень економічної інтеграції, як у регіональну, так і у глобальну економіку їй потрібен і, виходячи з цього, вибудувувати власну стратегію забезпечення економічної безпеки.

Отже, судячи з положень основних доктрин європейських держав в сфері економічної безпеки, можна зробити висновок про те, що вони виступають за консолідацію Європейського Союзу і подальшу інтеграцію шляхом формування спільної економічної політики, як внутрішньої, так і зовнішньої.

Цікавим є досвід формування та реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки Японії, де, незважаючи на недостатність ресурсів, було створено одну з найпотужніших економік світу, і яка вже багато десятиліть інтенсивно розвивається.

Слід зазначити, що при стабільному економічному зростанні Японія не прагне всебічної інтеграції та повного відкриття своїх ринків для інших країн, а чітко дотримується принципу «японоцентризму» та принципу єдності нації. Ці принципи мають значний вплив на бачення шляхів економічного розвитку і, як наслідок, знаходять відображення і в державній політиці у сфері забезпечення економічної безпеки, яка проявляється в орієнтації Японії на зміни і відповідне реагування на такі зміни. Тобто державна політика у сфері забезпечення економічної безпеки Японії має ситуативний характер і є гнучкою, що дозволяє на державному рівні швидко і ефективно реагувати на загрози економічній безпеці країни, що виникають, як на внутрішньому ринку, так і ззовні [9].

Тобто довгострокове стале економічне зростання Японії можна пояснити не тільки японським менталітетом (в першу чергу надзвичайна працьовитість нації), «японоцентризмом» та інноваційною спрямованістю економіки, а й ефективністю та результативністю державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки країни.

Підсумовуючи вищенаведене, слід зазначити, що державна політика у сфері забезпечення економічної безпеки розвинених країн націлена як на створення умов для інтенсивного економічного розвитку, так і на збере-

ження вже досягнутого рівня економічного розвитку шляхом захисту власних економічних інтересів. Основною загрозою економічній безпеці цих країн є втрата конкурентоспроможності та перехід економіки з категорії такої, що виробляє, у категорію споживчої економіки, що загрожує досліджуваним державам поступовою втратою провідних позицій у глобальній економіці, і ставить їх економіки в залежність від економік держав, що розвиваються.

Окрім того, в результаті аналізу особливостей існуючих державних концепцій забезпечення економічної безпеки в зарубіжних країнах можна відзначити, що характерною їх особливістю останніми роками є посилення уваги до вирішення внутрішніх економічних проблем. А провідні країни світу на фоні російської військової агресії в Україні посилюють свою військову могутність, як один із механізмів забезпечення національних інтересів в економічній сфері, як на внутрішньому, так і на глобальному рівні. Отже, все вищезазначене свідчить про необхідність використання в Україні існуючого передового досвіду забезпечення економічної безпеки інших країн з урахуванням їх особливостей і нових викликів з метою прийняття ефективних державно управлінських рішень, спрямованих на забезпечення необхідного рівня економічної безпеки нашої країни. Безумовно, сучасний рівень економічної безпеки України (який є недостатнім) вимагає відповідних інституційних змін в системі державного управління, в організаційно-правовому забезпеченні, урахування основних теоретико-методологічних підходів до вирішення цієї наукової проблематики у світі, що дозволить забезпечити необхідний рівень економічної безпеки нашої держави.

Однак, на наш погляд, при формуванні та реалізації державної політики забезпечення економічної безпеки України слід уникати «сліпого» копіювання механізмів, інструментів, напрямів та елементів державної політики у зазначеній сфері інших держав. В цьому контексті, доцільним, на наш погляд, є врахування японського досвіду у питаннях формування державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки України в частині реалізації концепції «україноцентризму» та забезпечення інноваційної спрямованості розвитку національної економіки.

Висновки. Отже, узагальнення існуючого досвіду формування та реалізації державної політики у сфері економічної безпеки в зарубіжних країнах дозволило виявити ефективні механізми та інструменти її забезпечення та запропонувати їх для впровадження та використання в Україні. В розвинутих країнах саме держава формує та реалізує політику у сфері економічної безпеки (як важливої складової національної безпеки), а також сприяє забезпеченню необхідного її рівня. Тому використання вищезазначеного передового досвіду для реалізації в нашій країні відповідної державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки

має стати одним з ключових чинників перемоги у війні з російським агресором, а також важливою передумовою подальшої повоєнної відбудови та сталого розвитку України в довгостроковій перспективі, що й буде предметом подальших наукових досліджень.

Список використаних джерел:

1. Базилюк Я. Б. Переосмислення стратегії економічної безпеки України в умовах глобальних трансформацій. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2023-12/tezi-gch_gotove_final_02.pdf.
2. Денисенко М. П., Колісніченко П. Т. Зарубіжний досвід регулювання економічної безпеки // Інвестиції: практика та досвід: наук.-прак. журнал : Вид-во Чорноморського національного університету імені Петра Могили, ТОВ «ДКС Центр». № 6/2017. С. 15-19.
3. Лекарь С. І. Зарубіжний досвід забезпечення економічної безпеки держави: адміністративно-правовий аспект // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. 2012. № 4 (2). С. 103-111. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhnuvs_2012_4\(2\)_16](http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhnuvs_2012_4(2)_16).
4. Орлик В., Гриценко А. Основні положення нової Стратегії національної безпеки США. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/mizhnarodni-vidnosyny/osnovni-polozhennya-novoyi-stratehiyi-natsionalnoi-bezpeky>.
5. Про Стратегію економічної безпеки України на період до 2025 року : Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України» від 11 серпня 2021 р. № 347. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2021#n2>.
6. Carsrud, A.L. Entrepreneurship and Enterprise Formation: A Brief Perspective on the Infrastructure in Europe / A.L. Carsrud. - Text: unmediated // Entrepreneurship Theory and Practice. Vol. 15, 3. April 1, 1991. P. 69-75.
7. Clute, R.C. The Effect of U.S. Economic Policies on the Rate of Business Failure / R.C. Clute, G.B. Garman. - Text: unmediated // American Journal of Small Business. 1980. Vol. 5, 1. July 1. P. 6-12.
8. European economic security strategy. Brussels, 20.06.2023. URL: <https://circabc.europa.eu/rest/download/a75f3fb8-74e3-4f05-a433-fdbf406d5de6>.
9. National Security Strategy of Japan. December, 2022. URL: <https://www.cas.go.jp/jp/siryou/221216anzenhoshou/nss-e.pdf>.
10. Parker, R. Governance and the Entrepreneurial Economy: A Comparative Analysis of Three Regions / R. Parker. - Text: unmediated // Entrepreneurship Theory and Practice. 2008. Vol. 32, 5. Sept. 1. P. 833-854.
11. Tom Keatinge. The EU lacks a credible economic security strategy. April 27, 2023. URL: <https://www.politico.eu/article/eu-lack-credible-economic-security-strategy>.

References:

1. Bazylyuk Y. B. Rethinking the strategy of economic security of Ukraine in the conditions of global transformations. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2023-12/tezi-gch_gotove_final_02.pdf.
2. Denysenko M. P., Kolisnichenko P. T. Foreign experience in regulating economic security // Investments: practice and experience: science and practice. journal: Publishing House of the Black Sea National University named after Peter Mohyla, LLC "DKS Center". No. 6/2017. P. 15-19.
3. Lekar' S. I. Foreign experience in ensuring the economic security of the state: administrative and legal aspect // Bulletin of the Kharkiv National University of Internal Affairs. 2012. No. 4 (2). P. 103-111. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhnuvs_2012_4\(2\)__16](http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhnuvs_2012_4(2)__16).
4. Orlyk V., Hrytsenko A. Main provisions of the new US National Security Strategy. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/mizhnarodni-vidnosyny/osnovni-polozhennya-novoyi-stratehiyi-natsionalnoyi-bezpeky>.
5. On the Economic Security Strategy of Ukraine for the period until 2025: Decree of the President of Ukraine "On the Decision of the National Security and Defense Council of Ukraine" dated August 11, 2021 No. 347. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2021#n2>.
6. Carsrud, A.L. Entrepreneurship and Enterprise Formation: A Brief Perspective on the Infrastructure in Europe / A.L. Carsrud. - Text: unmediated // Entrepreneurship Theory and Practice. Vol. 15, 3. April 1, 1991. P. 69-75.
7. Clute, R.C. The Effect of U.S. Economic Policies on the Rate of Business Failure / R.C. Clute, G.B. Garman. - Text: unmediated // American Journal of Small Business. 1980. Vol. 5, 1. July 1. P. 6-12.
8. European economic security strategy. Brussels, 20.06.2023. URL: <https://circabc.europa.eu/rest/download/a75f3fb8-74e3-4f05-a433-fdbf406d5de6>.
9. National Security Strategy of Japan. December, 2022. URL: <https://www.cas.go.jp/jp/siryoku/221216anzenhoshou/nss-e.pdf>.
10. Parker, R. Governance and the Entrepreneurial Economy: A Comparative Analysis of Three Regions / R. Parker. - Text: unmediated // Entrepreneurship Theory and Practice. 2008. Vol. 32, 5. Sept. 1. P. 833-854.
11. Tom Keatinge. The EU lacks a credible economic security strategy. April 27, 2023. URL: <https://www.politico.eu/article/eu-lack-credible-economic-security-strategy>.